

Kleinbedrijf Index

12e editie, december 2023

Samenvatting KBI

Inkomenspositie kleinbedrijf onnodig kwetsbaar, bedrijfsresultaten in de lift.

Dit is de twaalfde Kleinbedrijf Index en de derde flitspeiling. De verkorte versie van de index. De stijgende lijn in de bedrijfsresultaten verbeteren. Het ondernemersvertrouwen neemt toe naar +16. Het aantal verwachte opheffingen daalt naar 4% en de continuïteitsindex staat met 79 op de hoogste score sinds de eerste meting. Het gaat goed met de zakelijke dienstverlening, de technische beroepsbeoefenaren en de zorg/verzorging. Twee sectoren hebben het moeilijk: de culturele sector en de (detail)handel.

Er is een toename in het aantal groeiende bedrijven. Vooral starters en ondernemers met personeel hebben de wind mee. Daar is ook de grootste behoefte aan financiering, waaraan 32% van de ondernemers in alle sectoren behoefte hebben.

Hoewel de inkomenspositie van ondernemers verbetert, keert 53% van de ondernemers zichzelf een te laag ondernemersloon uit. Dat ligt beneden het minimumloon. Daardoor blijven zij kwetsbaar, ook omdat er onvoldoende reserves zijn om het langer dan 3 maanden in privé vol te houden. Het partnerinkomen is bij de meerderheid van de ondernemers onvoldoende om op terug te vallen. In deze situatie is het verbazingwekkend dat de meerderheid van de Nederlandse ondernemers (55%) niet verzekerd is tegen loonderving bij ziekte en arbeidsongeschiktheid. En dat terwijl ziekte een aantoonbare voorspeller is voor betalingsproblemen. Als zij wel zijn verzekerd, kiezen zij doorgaans de juiste wachttijd tot uitkering, passend bij hun reserves.

Gemiddeld 42% van de ondernemers heeft geen pensioenvoorziening. Vooral in de (detail)handel (47%), de horeca (48%) en de culturele sector (52%) ontbreekt een pensioenuitkering.

Van de toeslagen wordt door ondernemers de zorgtoeslag het meest gebruikt. Te vaak – tot wel 40% van de gevallen – denken ondernemers niet in aanmerking te kunnen komen voor toeslagen. Het is niet uit trots of complexiteit dat men geen aanvraag doet. Het vloeit voort uit vooronderstellingen dat zij een te hoog inkomen/vermogen hebben en onwetendheid.

Ondernemers kunnen hun kwetsbare inkomenspositie versterken door gebruik te maken van toeslagen. En door verschillende verzekeringsvormen tegen loonderving door ziekte en arbeidsongeschiktheid. Hun spaartegoeden zijn hiervoor ontoereikend.

Aanbevelingen

- Maak vaart met de wettelijke verplichting van een verzekering voor loondoorbetaling bij ziektekosten en arbeidsongeschiktheid. Financiële instellingen zouden het voortouw kunnen nemen door dit bij financieringen verplicht te stellen. Dat is hard nodig, omdat teveel ondernemers zich geen financiële tegenslagen kunnen permitteren. Broodfondsen en schenkkringen zijn daarbij een alternatief.
- Brancheorganisaties, werkgeversverenigingen en financiële dienstverleners doen er goed aan meer aandacht te geven aan het aanvragen van toeslagen. Zeker nu duidelijk is dat ondernemers niet uit trots of complexiteit een aanvraag nalaten, maar vanuit een verkeerd beeld of onwetendheid. Administratiekantoren en accountants kunnen daarbij een ondersteunende rol vervullen. Een proefberekening is vrij eenvoudig te maken:
www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/nl/toeslagen/content/hulpmiddel-proefberekening-toeslagen
- Er zijn teveel drempels in Nederland om groeiende of herstellende ondernemers te financieren. Zorg voor betere mogelijkheden voor (achtergesteld) risicokapitaal. Daarbij horen ook (goedkope) Europese garantiefaciliteiten en fiscale aftrekmogelijkheden voor (particuliere) investeerders. Onze buurlanden laten zien dat de balans van het mkb daarmee succesvol kan worden versterkt.

Definitie: Bij het ondernemersvertrouwen wordt gemeten of men meer of minder omzet verwacht in het volgende kwartaal.

Ondernemersvertrouwen

Ondernemers zijn optimistischer gestemd over hun omzetten in het vierde kwartaal. Het ondernemersvertrouwen groeit significant van +10 naar +16.

In de horeca (9) is het ondernemersvertrouwen significant lager. Maar in de (detail)handel (32) en zorg/verzorging (35) significant hoger.

Definitie: Hierbij wordt gekeken naar hoeveel procent van de ondernemers meer dan het minimumloon verdient.

MIX
= 5,-
= 9,50
= 14,-
KATADA 9,50

STEL RECOIS VIS KROKET MAIS KROKET

REAL TASTY MAYO
REAL TASTY MAYO
BLACK TRUFFLE
LEMON PEPPER

Ondernemersloon

Het ondernemersloon veert significant op van 42 naar 47. Dat betekent dat 47% van de ondernemers zichzelf een ondernemersloon boven het minimumloon betalen.

Vooraf bij de technische beroepsbeoefenaren (65) en in de zakelijke dienstverlening (67) liggen die significant en aanzienlijk hoger. De culturele sector (20) en (detail)handel (31) scoren significant lager. Ondernemerslonen van starters zijn gelijk aan die van gevestigde ondernemers. Het ondernemersloon van ondernemers met personeel is hoger dan het ondernemersloon (55) van ondernemers zonder personeel (42).

- 47% ondernemers verdient meer dan het minimumloon
- 25% ondernemers verdient minder dan minimumloon, maar meer dan bijstandsniveau
- 28% ondernemers verdient onder het bijstandsniveau

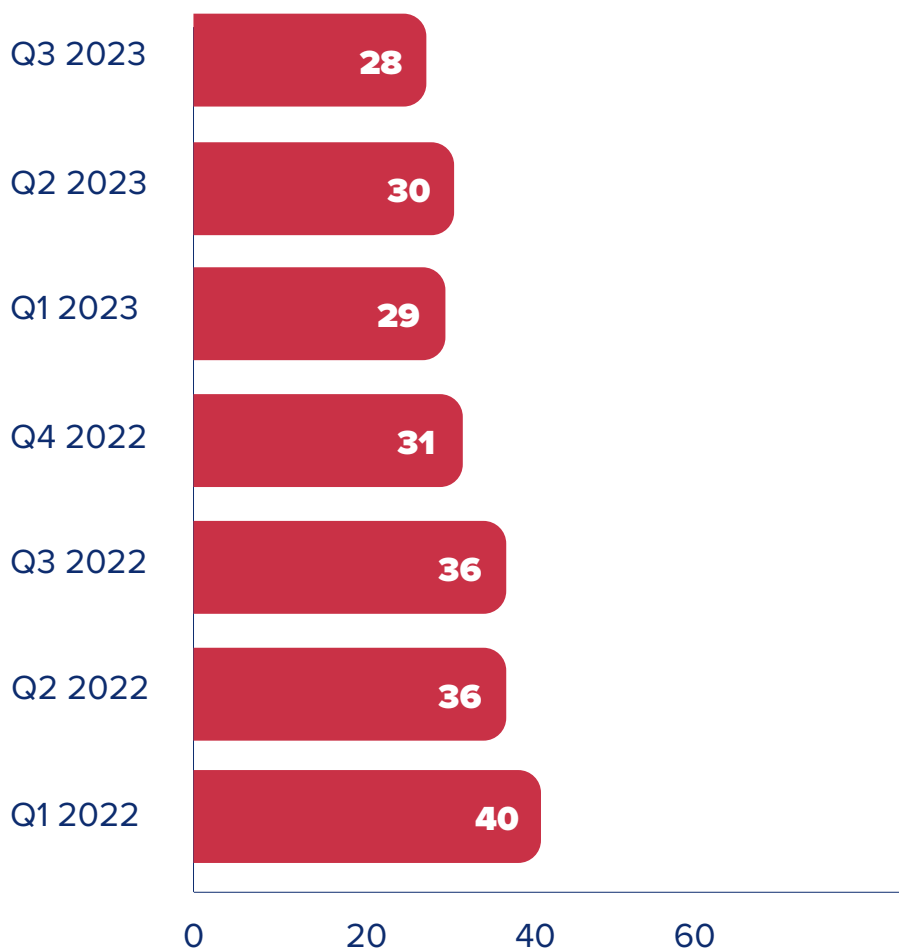

Definitie: Hierbij wordt gekeken naar hoeveel procent van de ondernemers onder bijstandsniveau verdient.

Armoede index

Het percentage ondernemers dat onder bijstandsniveau verdient, zakt licht in vergelijking tot Q2/Q3 2023. Dit is de laagste score sinds de start van onze metingen. De armoede is het hoogst in de culturele sector en is daar stijgende (65).

De armoede index is daarnaast significant hoger bij starters (32) in vergelijking tot gevestigde ondernemers (27). Ook ondernemers zonder personeel scoren flink hoger (33) in vergelijking tot ondernemers met personeel (20).

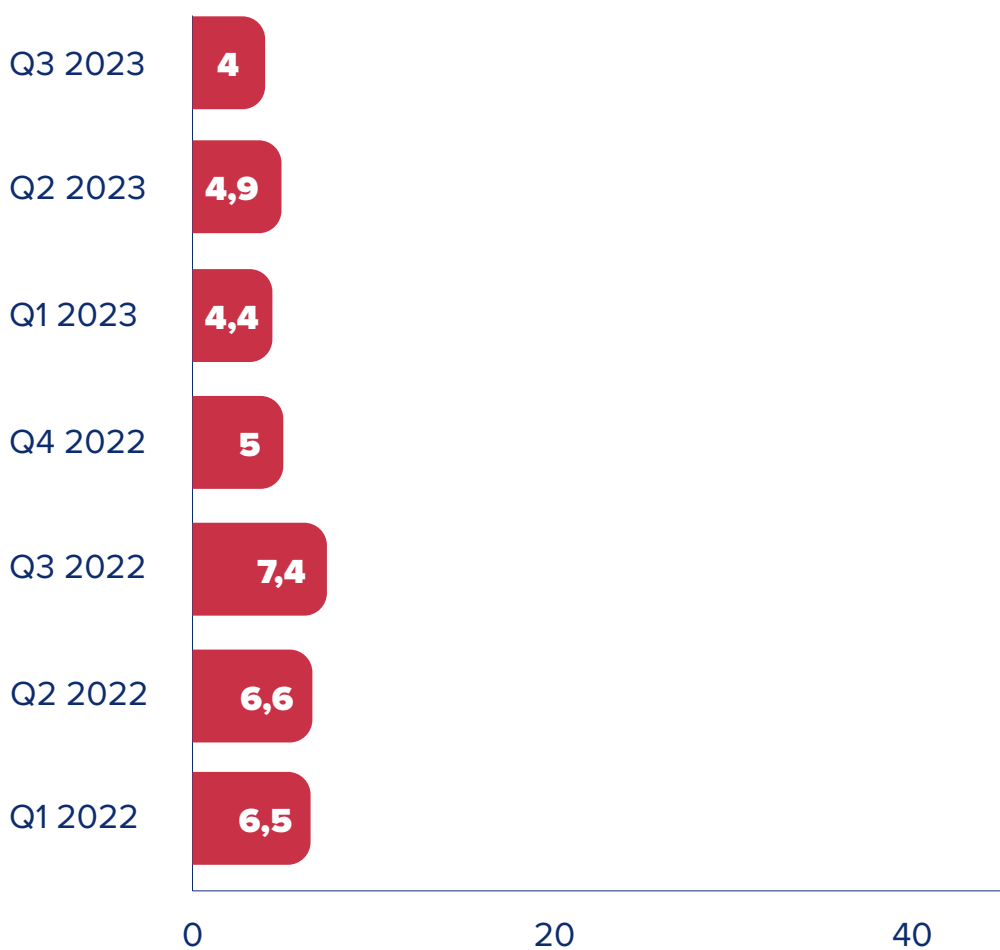
Definitie: Het percentage ondernemers dat denkt binnen een half jaar zijn of haar zaak te moeten sluiten.

Stakingsindex

De stakingsindex zakt gestaag sinds Q3 2022. Op dit moment voorziet 1 op de 25 ondernemers een bedrijfssluiting. Daarmee behoort de score tot één van de laagste waardes sinds eind 2020.

De culturele sector en de (detail)handel wijken in negatieve zin af van het gemiddelde met een verdubbeling in score (8) ten opzichte van de andere sectoren. Technische beroepsbeoefenaren (1) en de zorg/verzorging (0) hebben de laagste scores en verwachten nauwelijks of geen bedrijfssluitingen.

Er zijn geen verschillen tussen startende en gevestigde ondernemers. Maar wel significante verschillen tussen ondernemers zonder personeel (4,8) en met personeel (2,5).

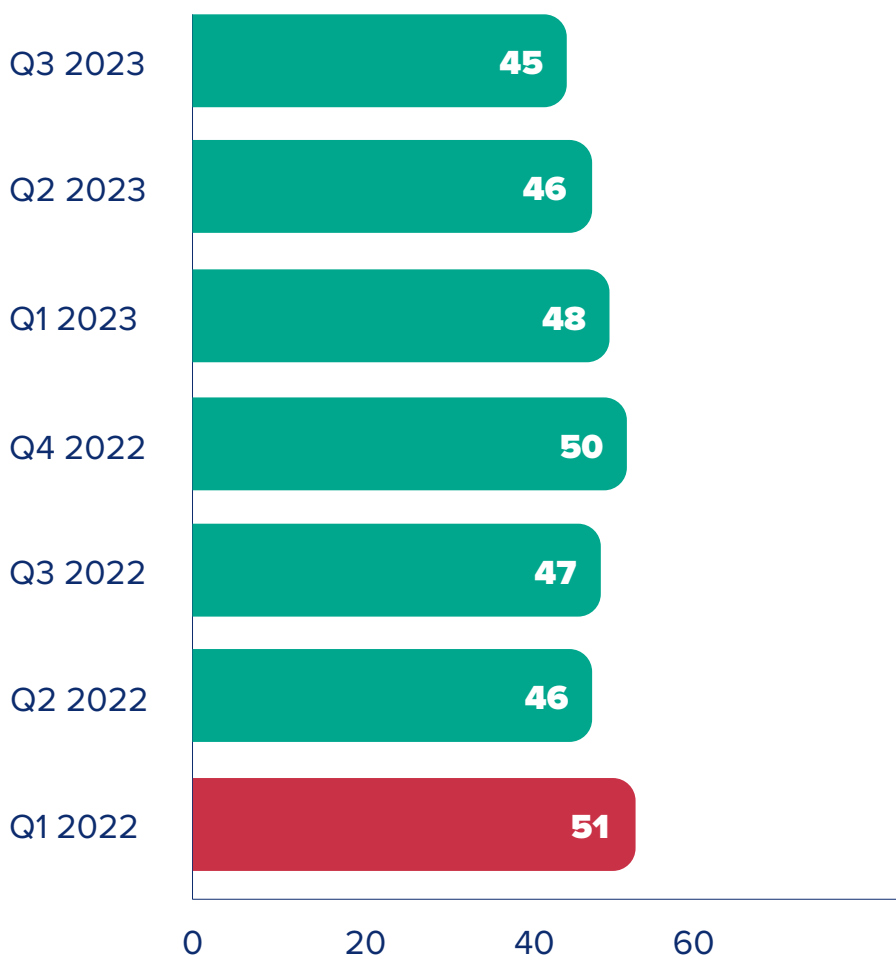
Definitie: In welke mate ondernemers zich gestrest voelen.

Stressniveau

Het gemiddelde stressniveau van ondernemers is vergelijkbaar met het vorige kwartaal. De stresscores zijn significant hoger in de detailhandel (50) en lager in de zorg/verzorging (41).

Het percentage ondernemers dat 76 of hoger scoort, een uitzonderlijk hoog stressniveau, daalt van 16% in Q2 2023 naar 13% nu. Dat is gunstige ontwikkeling. Hoge stressniveaus voor langere tijd verlagen de kwaliteit van (financiële) beslissingen en leiden tot burn-out verschijnselen.

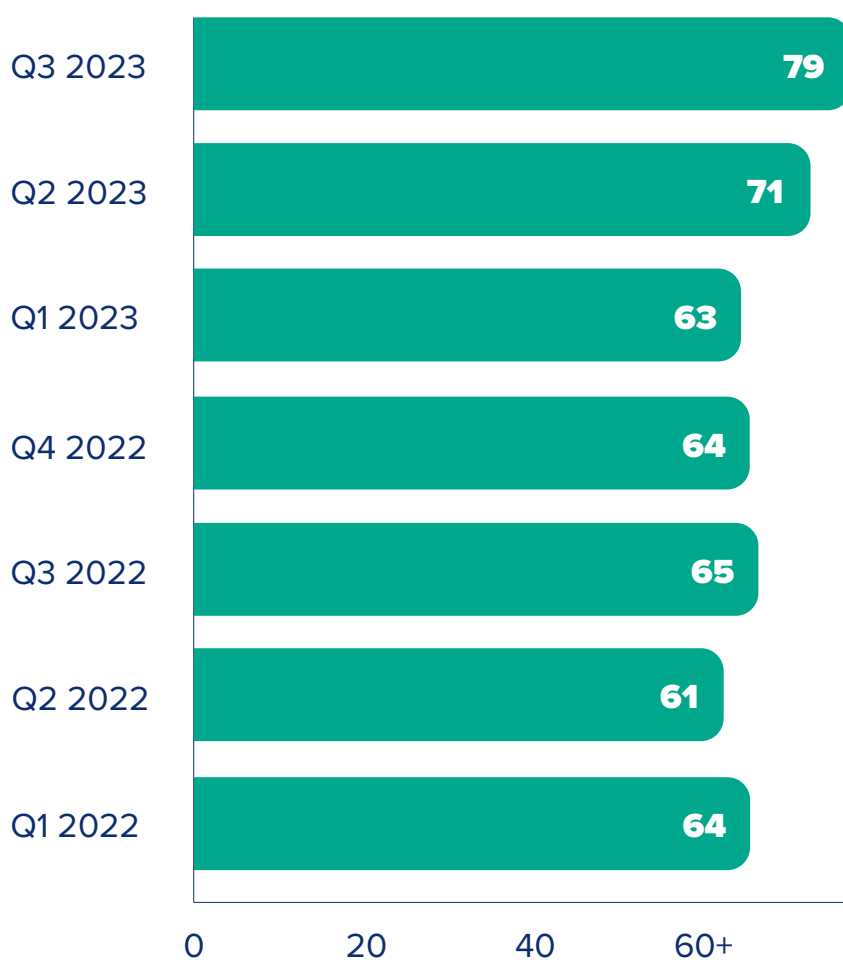
De stressscore bij starters en gevestigde ondernemers is vergelijkbaar. Ondernemers met personeel (51) scoren significant hoger in vergelijking tot ondernemers zonder personeel (43).

Continuïteitsindex

De continuïteitsindex stijgt significant door van 71 naar 79. Dit is de hoogste score ooit in deze reeks. In de (detail)handel (67) is de continuïteit significant lager dan in andere sectoren.

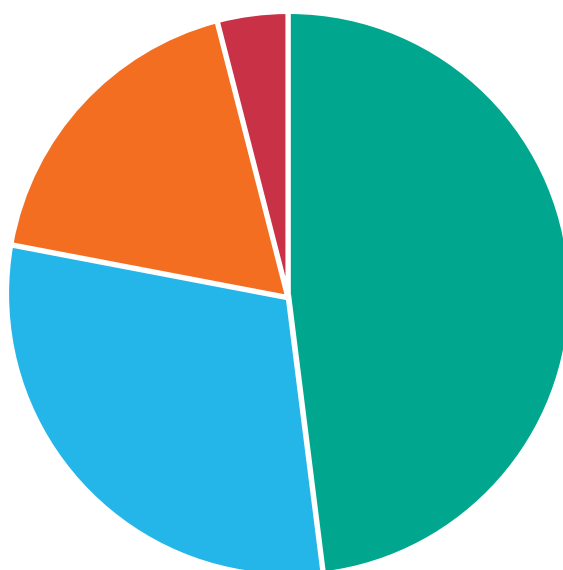

Definitie:

Het percentage ondernemers dat voldoende middelen heeft om het bedrijf voort te zetten.

In het komende half jaar verwachten significant meer ondernemers te groeien in vergelijking tot Q2/Q3 2023. Bijna 80% van de ondernemers groeit of herstelt. Het percentage ondernemers dat juist lagere omzetten verwacht, blijft constant en is 18%. Daarentegen zakt het percentage ondernemers dat zegt te stoppen van 5% naar 4%.

● Groeiend (18%) ● Herstellend (30%) ● Achterblijvers (18%) ● Verwachte opheffingen (4%)

De groeiverwachting in de culturele sector (25%) is significant lager dan andere sectoren, terwijl die in de zorg/verzorging flink hoger ligt (66%).

Starters (59%) hebben een significant hogere groeiverwachting dan gevestigde ondernemers (42%). Ondernemers zonder personeel (47%) hebben juist een lagere groeiverwachting in vergelijking tot ondernemers met personeel (52%).

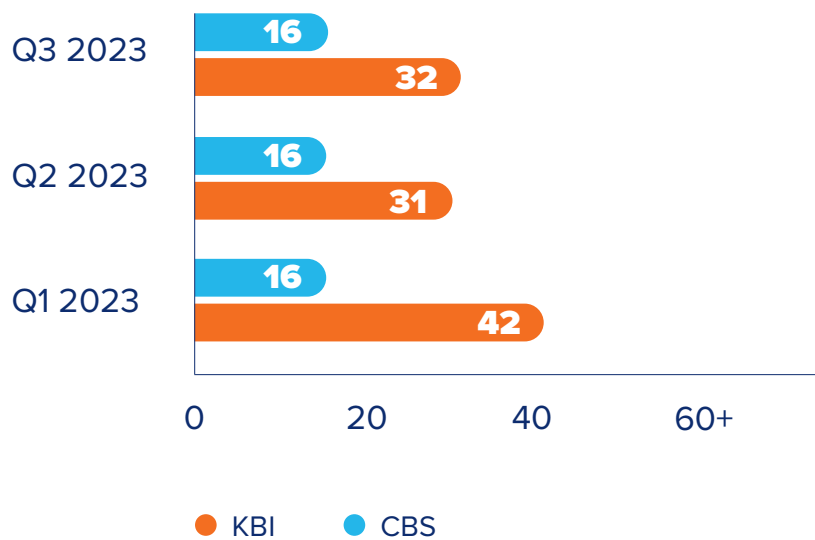

Behoefte aan financiering

De behoefte aan extra kapitaal blijft constant en bestaat bij 32% van de ondernemers.

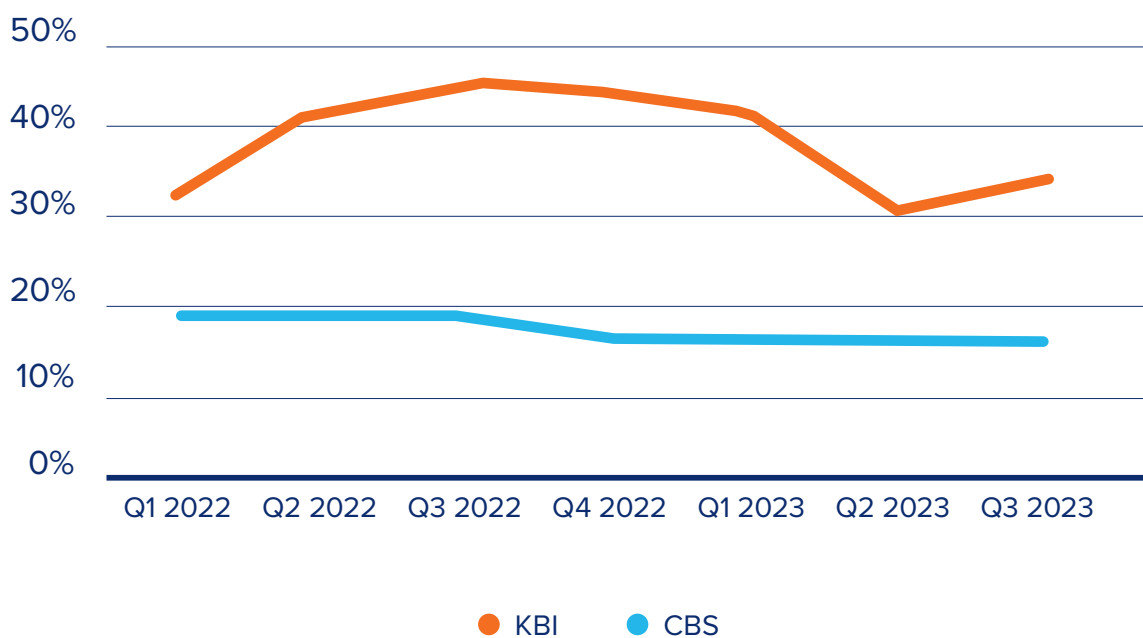
De kapitaalbehoefte zit voor meer dan driekwart bij groeiende en herstellende bedrijven. Daarbij hebben herstellende bedrijven (38%) de sterkste kapitaalbehoefte, hoger dan bij groeiende bedrijven (27%). Er zijn geen sectorale verschillen. Wel ligt die bij starters (38%) hoger dan bij gevestigde ondernemers (29%).

Percentage financieringsbehoefte KBI en CBS

Daarmee blijft de behoefte aan financiering dubbel zo hoog als CBS Financieringsmonitor 2022 aangeeft. Onze metingen zijn actueler en bestrijken daarnaast een bredere groep ondernemers. Zo blijken migrant ondernemers een flink hogere kapitaalbehoefte te hebben (54%) dan in Nederland geboren ondernemers (29%). Dat laat zich vooral verklaren door het relatief hoge aandeel van herstellende bedrijven bij migrant ondernemers.

Financieringsbehoefte kleinbedrijf

Inkomenspositie van ondernemers

Er is behoefte aan meer zicht op de inkomenspositie van ondernemers. En de wijze waarop zij zijn verzekerd bij ziekte, arbeidsongeschiktheid en pensioen. Daartoe zijn dezelfde vragen gebruikt als het ZEA (2023)¹ onderzoek, die wordt gebruikt als vergelijkingsmateriaal. Ondanks het feit dat onze steekproef anders is samengesteld, met een slechtere inkomenspositie van ondernemers².

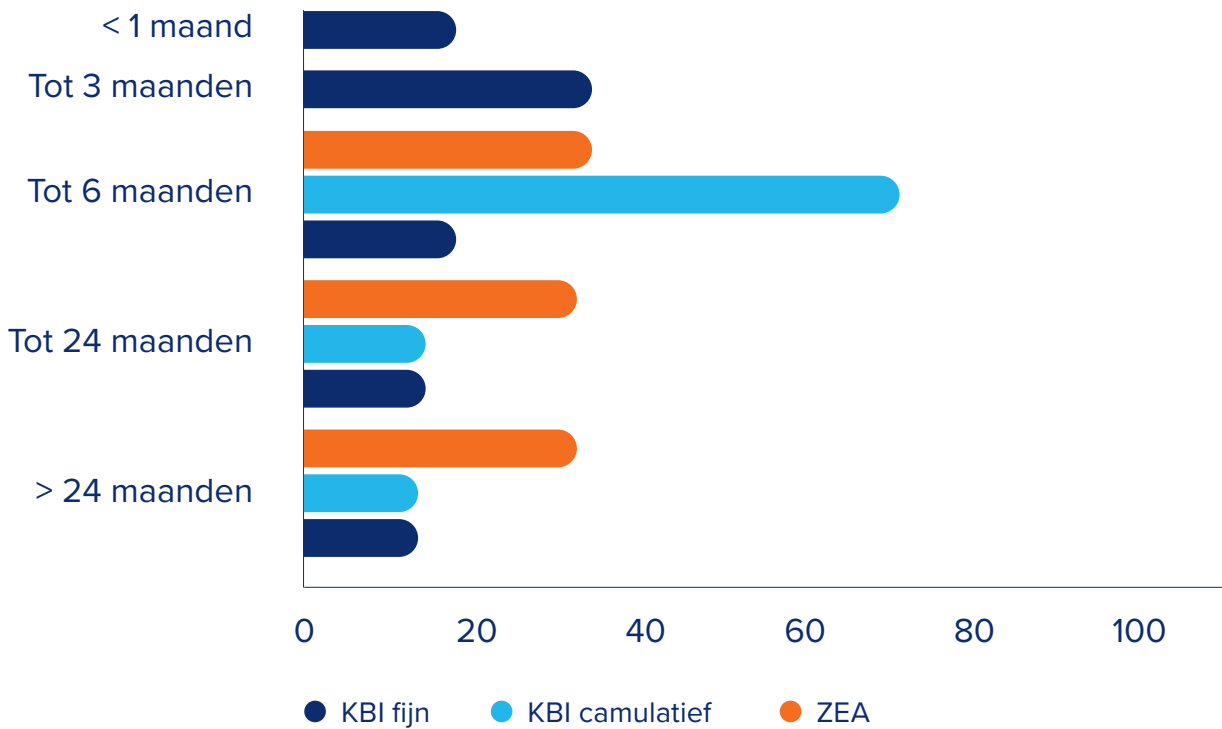
Belangrijke startvraag is hoe lang ondernemers zonder ondernemersloon kunnen. Het is uit de onderstaande grafiek duidelijk dat een verfijndere meting nodig is dan ZEA gebruikt. 52% van de KBI onder-nemers kunnen het al niet langer dan 3 maanden zonder inkomen volhouden (zie KBI fijn scores). En 71% niet langer dan 6 maanden (zie KBI cumulatief). Daarbij blijkt het percentage bij starters (59%) hoger te liggen dan bij gevestigde ondernemers (49%). Wij zagen geen sectorale of andere verschillen.

De reserves van KBI ondernemers zijn aanzienlijk lager dan het ZEA onderzoek aangeeft. Daar kan twee derde van de ondernemers het juist langer dan 6 maanden zonder inkomen volhouden, terwijl dat bij de KBI populatie slechts 29% is.

¹. Zelfstandige Enquête Arbeid, 2023, Resultaten in vogelvlucht, TNO/CBS.

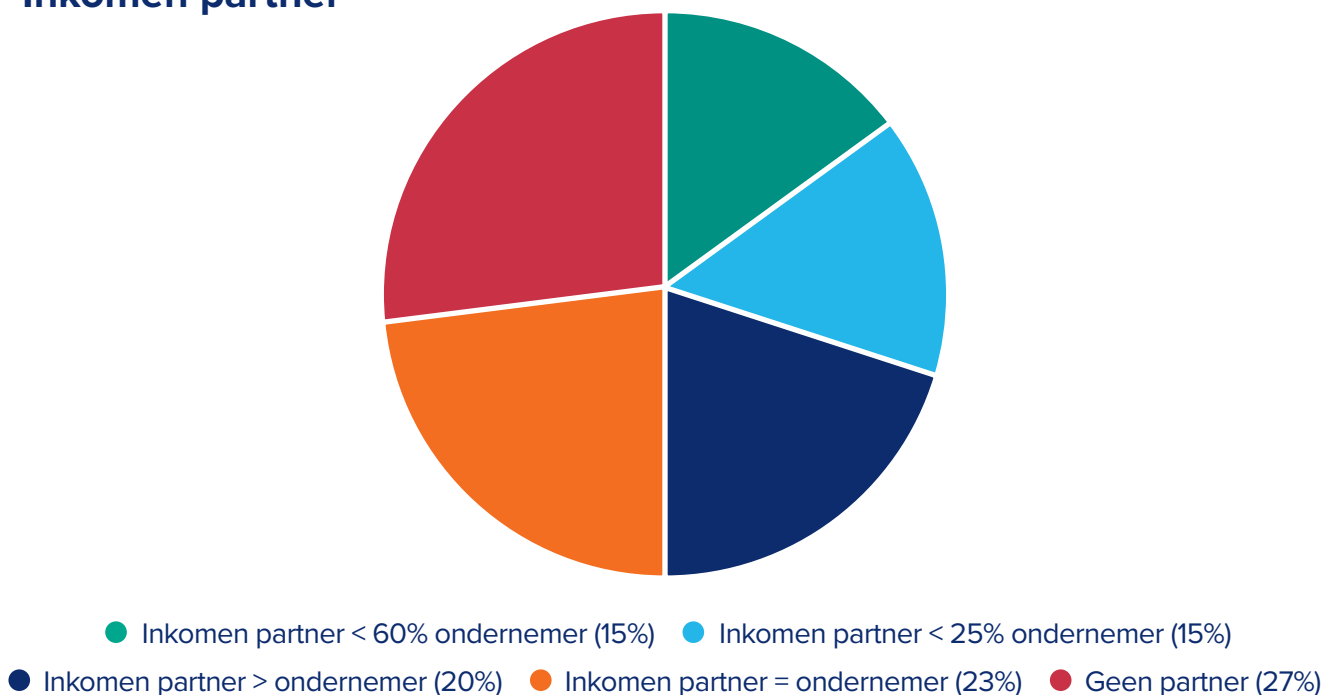
². ZEA kent een steekproef met 30% minder startende ondernemers, 50% meer ondernemers die B2B werken en die ook nog eens voornamelijk diensten aanbieden. Deze factoren hebben een sterk positieve invloed op bedrijfsresultaten en de inkomstenpositie, ook binnen de Kleinbedrijf Index. Daarbij voldoet 30% van de ZEA steekproef niet aan vereisten om als ondernemer te worden aangemerkt, wat andere loondienstinkomsten en werkgeversverzekeringen waarschijnlijk maakt.

Hoe lang kan een huishouden zonder uw inkomen?

Daarnaast is het van belang om te kijken of ondernemers er alleen voor staan of dat er een partner met inkomen is. En hoe hoog dat inkomen is. Het blijkt dat 57% van de ondernemers of geen partner heeft, of een partner met een aanzienlijk lager inkomen. Dat maakt de meerderheid van de huishoudens van ondernemers kwetsbaar bij ziekte, arbeidsongeschiktheid en pensionering.

Inkomen partner

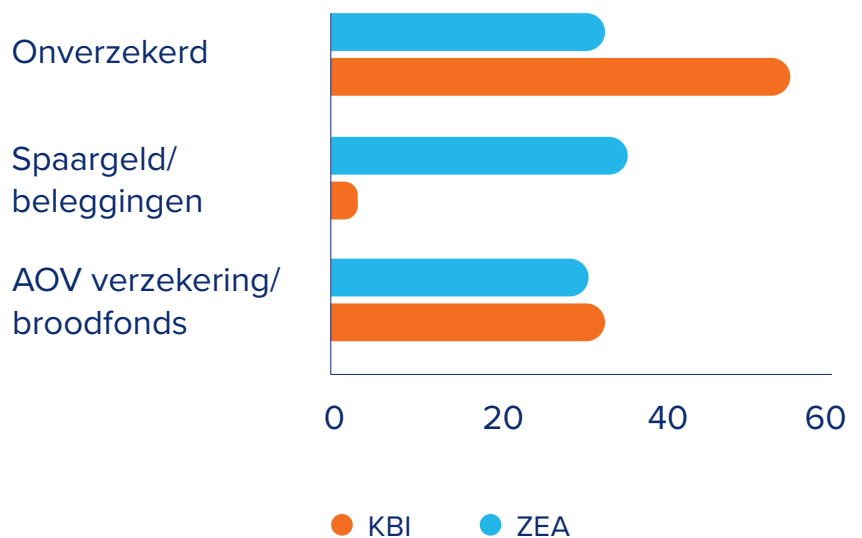
Arbeidsongeschiktheid en pensioen

Het afsluiten van een verzekering voor loondoorbetaling bij ziekte en arbeidsongeschiktheid lijkt dus van het grootste belang. Toch is maar een derde van de ondernemers daartegen verzekerd.

Dat percentage is bij technische beroepsbeoefenaren (43%) en in de zakelijke dienstverlening significant hoger (38%).

Het afsluiten van een verzekering voor loondoorbetaling bij ziekte en arbeidsongeschiktheid lijkt dus van het grootste belang. Toch is maar een derde van de ondernemers daartegen verzekerd. Dat percentage is bij technische beroepsbeoefenaren (43%) en in de zakelijke dienstverlening significant hoger (38%).

Percentage AOV of broodfonds

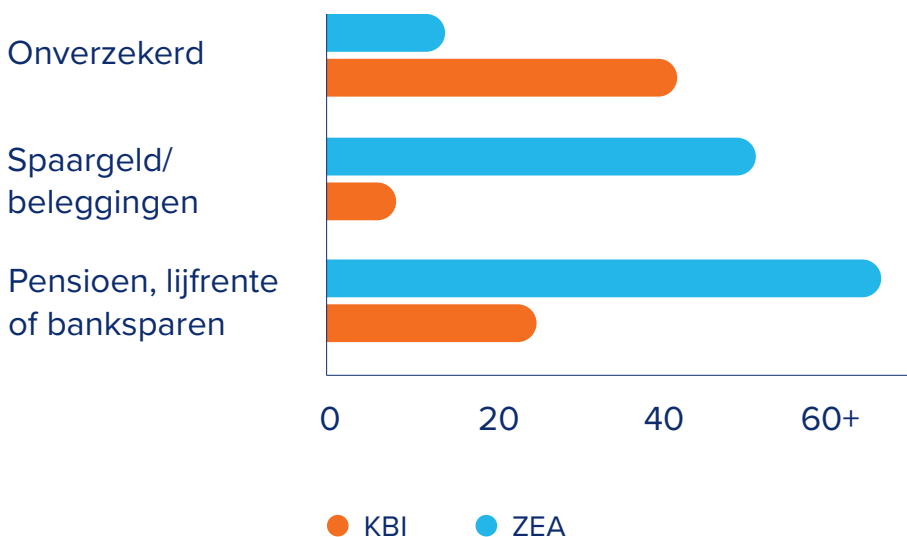

Bij doorvragen blijkt dat bij 70% van de ondernemers die verzekerd zijn, de betaling start na maximaal 2 maanden ziekte. Er blijkt een goede fit te zijn tussen de financiële reserves van ondernemers en de gekozen wachttijd voor de uitkering. 68% tot 92% van de ondernemers kiest voor een passende wachttijd als zij beperkte financiële reserves tussen de een en zes maanden hebben.

De meerderheid van de ondernemers (55%) is totaal onverzekerd en ook niet aangesloten bij een broodfonds/schenkring. In de (detail)handel (60%) en de horeca (63%) is het aandeel onverzekerden significant hoger. En gevestigde ondernemers (59%) zijn vaker onverzekerd dan starters (48%). Men kan nauwelijks terugvallen op spaargeld. Ziekte is een belangrijke voorspeller voor toekomstige betalingsproblemen ³.

Het ontbreken van spaar- en beleggingsgelden en het hoge aantal onverzekerden geeft een totaal ander beeld dan het recente ZEA onderzoek.

Pensioenvoorziening

Eenzelfde beeld doet zich voor bij de pensioenvoorziening van ondernemers. Die is aanmerkelijk slechter bij KBI respondenten. 42% heeft geen enkel pensioen opgebouwd. Slechts 25% heeft een regulier pensioen (pensioenverzekering, lijfrente, FOR of bank sparen).

Ook hier zien wij sterke sectorale verschillen. Het aandeel onverzekerden is significant lager bij de zorg/verzorging (32%) en de zakelijke dienstverlening (33%). Terwijl die aanzienlijk hoger ligt bij cultuur (52%), horeca (48%) en de (detail)handel (47%).

³. Kleinbedrijf Index Q2 2022, <https://tinyurl.com/4yhcsxkx>

Daarbij hebben wij gevraagd in hoeverre ondernemers op de hoogte zijn van de stelselveranderingen en/of zij daarover actief worden geïnformeerd door hun verzekeraar. Een derde van de ondernemers geeft aan op de hoogte te zijn en actief te worden geïnformeerd door hun verzekeraar. Dat betekent dat twee derde van de ondernemers hier nog geen weet van heeft.

Toeslagen en gebruik

Voor alle Nederlanders, zowel werknemers als ondernemers, staat de weg vrij om gebruik te maken van toeslagen.

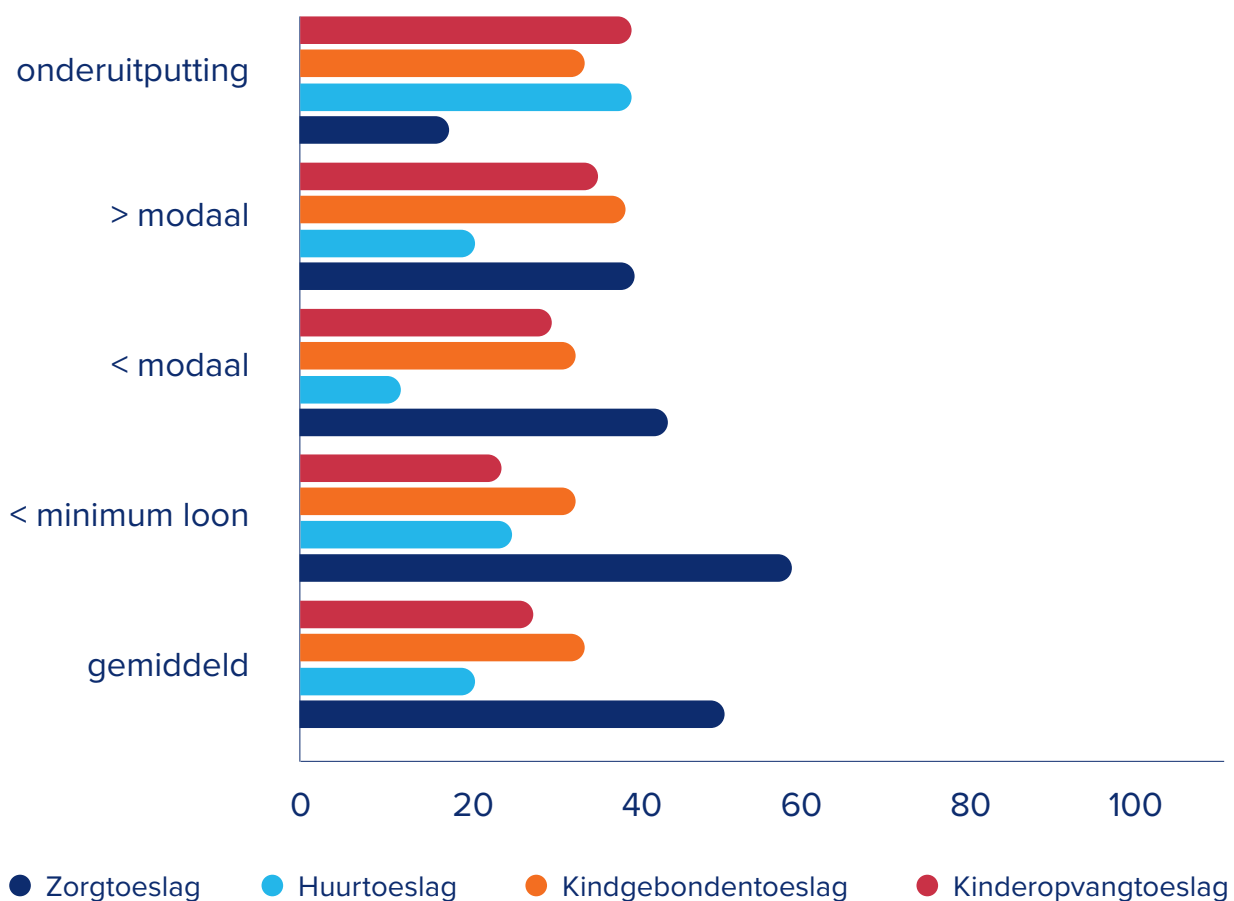
In hoeverre maken Nederlandse ondernemers gebruik van toeslagen? Hier is weinig onderzoek naar gedaan. Wel heeft het CPB⁴ geschat dat vooral zelfstandigen daar het minst gebruik van maken. Naar schatting laat 20% toeslagen liggen.

Hetzelfde CPB-rapport laat zien dat naarmate de inkomsten van personen toenemen, er minder toeslagen worden aangevraagd. Terwijl ook midden- en hogere inkomens gebruik kunnen maken van bijvoorbeeld de kindgebonden- en de kinderopvangtoeslag. Wij hebben naar de verschillende inkomenscategorieën gekeken of toeslagen zijn aangevraagd. En welk percentage ondernemers in aanmerking komt voor toeslagen, maar die niet aanvraagt. Dat is de onderuitputting.

De vraagstelling is of men nu of in het verleden gebruik gemaakt heeft van toeslagen. Waarbij de specifieke situatie van ondernemers is uitgevraagd, zoals het hebben van schoolgaande kinderen, wonen in een woonhuis en andere redenen waarom men geen gebruik maakt van toeslagen.

⁴. CPB (2019), Gebruik (en niet-gebruik) van toeslagen in Nederland

Interessant is om te zien dat voor de zorg- en huurtoeslag geldt dat ondernemers met minder inkomen daar meer gebruik van maken. De huurtoeslag wordt het minst gebruikt. Vreemd, want 73% van de ondernemers woont in een huurhuis. De culturele sector maakt significant meer gebruik van de zorg- en huurtoeslagen (resp. 70% en 42%) dan andere sectoren. Ondernemers zonder personeel (54%) maken meer gebruik van de zorgtoeslag dan ondernemers met personeel (46%). Starters (26%) maken juist meer gebruik van de huurtoeslag dan gevestigde ondernemers (18%). Bij de kindgebonden- en kinderopvangtoeslagen is het omgekeerde aan de hand.

Daar maken ondernemers met een hoger inkomen eerder gebruik van. Hier zijn geen sectorale verschillen waarneembaar. Wel gebruiken starters (36%) en ondernemers met personeel (33%) vaker de kinderopvangtoeslag dan gevestigde ondernemers (ondernemers met personeel 24% en ondernemers zonder personeel 26%). Onze schattingen geven aan dat een substantieel deel van de ondernemers nu of in het verleden toeslagen onbenut laten/lieten. Die onderuitputting loopt op tot wel 40%. Onze schatting voor de huursubsidie zal een overschatting zijn, omdat wij geen informatie hebben over de huurprijs. Boven de 808 euro vervalt de mogelijkheid tot het aanvragen van huursubsidie in 2023. Verrassend weinig ondernemers geven aan dat zij toeslagen gedoe vinden (3%) of onafhankelijk willen zijn van overheidssteun (5%). De twee belangrijkste redenen dat men geen aanvraag indient, zijn dat men denkt een te hoog inkomen/vermogen te hebben opgebouwd (40%) of meent niet in aanmerking te komen (37%). Er lijkt een wereld te winnen voor ondernemers met een kwetsbare inkomenspositie als zij meer gebruik zouden maken van de toeslagmogelijkheden.

Samenstelling panel

Het panel was dit kwartaal 10.000 ondernemers qua omvang. De vragenlijst is net als in andere rondes digitaal toegestuurd. De vragenlijst is tussen 14 november en 30 november 2023 ingevuld.

938 respondenten hebben de vragenlijst ingevuld, een response van 9,4%. Er is niet nagebeld. Er is besloten ondernemers uit te sluiten die niet voldoen aan het uren criterium van de Belastingdienst (1225 uur). Dat zorgde voor een uitval van 89 respondenten, waardoor er 849 respondenten overbleven. Er is weinig uitval door onvolledig ingevulde vragenlijsten. De meeste vergelijkende analyses zijn gebaseerd op 806 - 849 waarnemingen.

De kenmerken van de deelnemers zijn door de kortere vragenlijst minder compleet dan in vorige rondes. Maar daar waar uitgevraagd (vrijwel) identiek gebleven.

- 37% van de ondernemers is starter (maximaal 5 jaar actief).
- 96% van de ondernemers heeft minder dan 10 personeelsleden, 66% is zelfstandig beroepsbeoefenaar zonder personeel.
- 17% heeft de BV als rechtsvorm, 13% een maatschap en 68% is eenmanszaak.
- De sectoren horeca (6%), (detail)handel (18%), zakelijke dienstverlening (17%), technische beroepen (11%), zorg/verzorging (9%) en de cultuur sector (7%) zijn goed vertegenwoordigd.
- De leeftijd van de deelnemers ligt tussen de 25 jaar en 70 jaar, de meeste respondenten zijn 41 jaar - 55 jaar (41%).
- 11% van de ondernemers is niet in Nederland geboren.
- 100% van de ondernemers voldoet aan het uren criterium van de Belastingdienst.

Hoewel onze steekproeven qua kenmerken representatief zijn voor het kleinbedrijf, is er een bias aanwezig. De sectoren hebben een andere verhouding dan de Nederlandse populatie en het percentage zzp'ers is ondervertegenwoordigd. Het overgrote deel van de bedrijven heeft voldoende goede plannen en economische onderbouwing voor een lening bij Credits of Cultuur + Ondernemen. In die zin geven de uitkomsten een te positief beeld. De precieze uitwerking van deze mix is niet bekend.

Alle uitkomsten en analyses zijn ongewogen scores. Er wordt wel steeds getoetst op significante verschillen tussen sectoren, starters en gevestigde ondernemers en zelfstandige beroepsbeoefenaren en ondernemers met personeel. Wanneer daarover niets wordt vermeld, zijn er geen verschillen aanwezig.

Achtergrond KBI

Dit is de twaalfde publicatie van de Kleinbedrijf Index. Er is geen discussie over het belang van zzp'ers en micro-ondernemers voor de Nederlandse economie.

Zij vertegenwoordigen 95,5% van alle ondernemers in Nederland⁵. Samen zorgen zij voor bijna een kwart van alle bedrijfswinsten en meer dan een derde van de werkgelegenheid in het bedrijfsleven⁶. Qua omzet en toegevoegde waarde passeren ondernemers zonder personeel het midden- en grootbedrijf⁷. Daarmee laten de kleinste bedrijven van Nederland zien dat zij meer groei per medewerker weten te realiseren.

Toch wordt er onvoldoende onderzoek gedaan naar zzp'ers en het microbedrijf. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) neemt in de conjunctuurmonitor alleen bedrijven mee met 5 medewerkers of meer⁸. Daarbij wordt een verwachting afgegeven, terwijl de KBI vooral naar realisatie kijkt.

Bedrijfsgrootte doet ertoe. Maatregelen voor bedrijven met 10 – 250 medewerkers zijn niet automatisch effectief of zelfs contra-productief voor starters, zzp'ers en de kleinste bedrijven. Hoe kleiner de bedrijven, hoe kwetsbaarder ze zijn door beperkte middelen en mensen. Anderzijds zijn zij vaak wel het meest wendbaar.

#Kleinbedrijfindex - is een gezamenlijk initiatief van Qredits, ONL voor ondernemers en de Hogeschool Utrecht in samenwerking met Cultuur+Ondernemen.

5. CBS (2020), Kerncijfers MKB, 17 dec 2020. <https://mkbstatline.cbs.nl/#/MKB/nl/dataset/48038NED/table?ts=1610025857260>

6. Jaarbericht Staat van het MKB (2023), Vertrouwen op ondernemerschap

7. Jaarbericht Staat van het MKB (2023), Vertrouwen op ondernemerschap

8. CBS: www.cbs.nl/nl-nl/deelnemers-enquetes/bedrijven/overzicht-bedrijven/coen-conjunctuurenquete

**Voor meer informatie over
dit rapport kun je terecht bij:**

André Dolsma

E: a.dolsma@qredits.nl

T: 06 51 56 84 23

Verveelvoudiging voor eigen gebruik is alleen toegestaan met bronvermelding:

Van Teeffelen, L. en Dolsma, A. (2023), KBI 12e editie, Q3/Q4 2023,

Inkomenspositie kleinbedrijf onnodig kwetsbaar, bedrijfsresultaten in de lift.

Qredits / HU / ONL / Cultuur+Ondernemen

